

Overal een ondernemer
Dirk Uipko Stikker (1948-1952)

door Jan Bank

Als er in een de buitenlandse politiek een traditioneel dilemma bestaat van het optreden als *koopman* of als *dominee*, dan kan Stikker eenduidig in de eerste categorie worden geplaatst. En niet alleen omdat hij zijn loopbaan is begonnen als bankier in de bollenstreek. Het pragmatisme was hem, telg uit een Groninger geslacht van herenboeren en van scheepsbouwers, met de paplepel ingegoten. Hij is in zijn maatschappelijke en politieke loopbaan met utopische gedachten geconfronteerd geweest (corporatisme en Europees federalisme) en hij heeft er nadrukkelijk weerstand tegen geboden. Maar hij had er ook begrip voor en kwam dan met functionele tussenoplossingen. Van een dominee had hij niets. In levensbeschouwelijk opzicht was hij de christelijke beginselen toegedaan zonder het uiterlijke kenmerk van het lidmaatschap van een kerkgenootschap; uit wijsgerig inzicht buitenkerkelijk, in cultureel opzicht protestant. Zijn memoires laat hij beginnen met een citaat van Alexis de Tocqueville: "Men wil van mij een partijman maken, en dat ben ik niet; men schrijft mij hartstochten toe, terwijl ik alleen meningen heb." (1) Stikker was meer Atlantisch georiënteerd dan continentaal-Europees. Dat hoeft geen verwondering te wekken voor een Noord-Nederlander, die bovendien van moederszijde geparenteerd was aan scheepsbouwers. Hij trok erop uit. Met zowel de Verenigde Staten als Nederlandse-Indië maakte hij als ondernemer in de jaren 30 al kennis.

Stikker had zijn leven lang te kampen met gezondheidsproblemen. Dat gaf hem iets zachtmoedigs. In het weekblad Vrij Nederland werd hij in 1950, toen hij al twee jaar minister was, omschreven als "een goedge Sint Bernhard". Stikker "had een zachte stem, die nog altijd zijn Winschotense herkomst verraadt. Wanneer men hem in het openbaar het woord

hoort voeren, merkt men aan die stem niet, dat haar eigenaar nog altijd iets te overwinnen heeft alvorens hij in het publiek tot spreken komt." (2) Zijn kwaliteit lag in het persoonlijke gesprek, dat hij innemend kon voeren en waarin hij de aloude koopmanstraditie van het loven en bieden kon afronden in het diplomatieke compromis. Marnix Westers, zijn (eerste) biograaf, noemt Stikker ook ambitieus en ijdel. Hij was trots op zijn prestaties en waardeerde het om geprezen te worden. (3) Hij was vervolgens ook op een zekere luxe gesteld en gaf uit welbehagen meer geld uit dan op grond van de Groninger deugd van zuinigheid van hem mocht worden verwacht.

Van ondernemer tot minister

Dirk Uipko Stikker werd in de nacht van 4 op 5 februari 1897 geboren in Winschoten. Het moet een stormachtige nacht zijn geweest want het dak woei van het ouderlijk huis aan de Vissersdijk. Dirk was de zoon van Uipko Obbo Stikker, telg uit een familie van herenboeren in de zware kleigrond in het Oldambt. Zijn moeder heette Ida Meursing. Haar vader was reder en placht zijn schepen te noemen naar de liberale staatsman Thorbecke. De vader van Dirk was uit de boerderij getreden en leidde in Winschoten een effectenkantoor "Schortinghuis & Stikker". Toen hij tien jaar was, verhuisde het gezin Stikker (vier kinderen) wegens uitbreiding van de firma naar Groningen. In de crisisjaren na de Eerste Wereldoorlog geraakte het effectenhuis door een ruimhartige kredietverlening in moeilijkheden. De directie van de Twentsche Bank, waarmee "Schortinghuis & Stikker" waren verbonden, greep in en verlangde het ontslag van de belangrijkste makelaar. Deze déconfiture, die des te harder aankwam omdat Stikker senior de publieke functie uitoefende van voorzitter van de Kamer van Koophandel in Groningen, heeft op de zoon een onvergetelijke indruk gemaakt.

Midden in de Eerste Wereldoorlog, in het academisch jaar 1916-1917, ging Dirk rechten studeren in Groningen. De mobilisatie had hij kunnen ontlopen want hij kende chronische

problemen in zijn gezondheid en hij werd wegens "algehele lichaamszwakte" voor de militaire dienst afgekeurd. De juridische studie interesseerde hem maar matig. Des te meer ging zijn aandacht uit naar het leven in het Groninger studentencorps *Vindicat atque polit.* "Ik geloof niet dat er één corpscommissie was waarvan ik niet vroeg of laat deel uitmaakte," schreef hij later in zijn memoires.(4) De belangrijkste functie was die van rector van de senaat van *Vindicat*. Dirk bekleedde dat ambt in 1920, toen de naoorlogse discussie over vernieuwing van de studentenmaatschappij haar hoogtepunt bereikte. Hij leerde ook voor het eerst als student-afgevaardigde het fenomeen van het internationale congres kennen en maakte er generatiegenoten uit West-Europa mee in hun discussie over een Europese politiek.

Na zijn doctoraalexamen in de rechten koos Dirk de weg die zijn vader ook al voor zich had uitgestippeld. Hij werd in 1922 aangenomen bij de Twentsche Bank en in hetzelfde jaar huwde hij met Catharina Paulina van der Scheer, de dochter van een in zijn tijd bekend specialist in tropische ziekten, dr Allard van der Scheer. Na een vijfjarige opleiding in diverse vormen van financiële dienstverlening werd hij in 1927 directeur van de "Lissesche Bankvereniging", een dochter van de Twentsche. Zo raakte hij betrokken bij de handel en wandel van kleine en middelgrote ondernemers in de bollenstreek. Medio 1935 maakte hij promotie in een benoeming tot lid van de directie van Heineken's Brouwerij Maatschappij. Deze overstap was hem gesuggereerd door H.P. Heineken zelve, die hem had leren kennen toen Stikker als bankier de financiële problemen van een gemeenschappelijke vriend had gesaneerd. De nieuwe directeur heeft in de brouwerij niet alleen een rijke ervaring opgedaan in de economie van het plaatselijke café tot en met de internationale biermarkt maar hij raakte ook betrokken in de overnames in binnen- en buitenland. In 1938 werd hij bij de brouwerij directeur sociale zaken; derhalve verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden. In die positie leerde hij de maatschappelijke dimensie van het

ondernemerschap kennen. Hij trad binnen in de kring van het Verbond van Nederlandse Werkgevers, terwijl hij in 1939, kort na de Duitse inval in Polen, ook de voorzitter werd van het overlegorgaan in oorlogstijd van bijna alle brouwerijen in Nederland, het Centraal Brouwerij Kantoor.

Stickers' functionele betrokkenheid bij de regeling van arbeidsverhoudingen werd in de jaren van de Duitse bezetting geïntensiveerd. Hij werd als vertegenwoordiger van het (intussen ontbonden) Verbond van Werkgevers uitgenodigd in een studiegroep plaats te nemen met representanten van de vakbeweging en andere werkgeversorganisaties. Uit dit overleg is het plan geboren van een Stichting van de Arbeid, een zelfstandig overlegorgaan van werkgevers en werknemers, dat zich zou presenteren als een vorm van naoorlogse sociale vernieuwing. Stikker heeft met dit uit zijn kring afkomstige voorstel willen voorkomen, dat de vooral door katholieke maar ook sociaal-democratische woordvoerders gepropageerde corporatieve gedachte zou worden verwezenlijkt, waarin het sociale overleg zou worden opgenomen in een wettelijke constructie van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Anderzijds wilde hij met dit initiatief een bewijs leveren van modern liberalisme, dat een sociale dimensie kende en daarom de functionele decentralisatie, "het eigen meesterschap der samenstellende delen", als een eigen, Nederlandse vorm van overleg in zijn programma had opgenomen. Met een aankondiging van de Stichting in mei 1945, onmiddellijk na de bevrijding, was hij het aanstaande kabinet-Schermerhorn-Drees, dat plannen had voor een algeheel stelsel van publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, te snel af.

In zijn Groninger studentenjaren had Stikker zich een "roestoud liberaal" genoemd.⁽⁵⁾ Maar hij ontwikkelde zich tot een sociaal georiënteerde werkgever. Met dat prestige wierp de oprichter van de Stichting van de Arbeid zich op als woordvoerder van een liberale stroming, die in de naoorlogse maatschappij haar bedding moest kunnen houden, ook al stonden de signalen op rood, op planeconomie en staatsinterventie.

Stikker was nooit lid geweest van de (vooroorlogse) Liberale Staatspartij. Maar hij liet zich door liberale jongeren overhalen om in de partijvernieuwing een rol te spelen, financieel en ideëel. De nieuwe *Partij van de Vrijheid*, aan de oprichting waarvan hij in de eerste helft van 1946 een beslissende bijdrage zou leveren, zou in haar programma rekening houden met nieuwe en sociale verhoudingen in het bedrijfsleven, maar tevens de bakermat kunnen zijn van een realistisch conservatisme. Stikker werd voor de PvdV in 1946 lid van de Eerste Kamer. Twee jaar later bracht hij een fusie tot stand tussen zijn partij en de groep van vrijzinnig-democraten rondom mr P.J.Oud, minister van Financiën onder Colijn en burgemeester van Rotterdam. Zijn partij, de Vrijzinnig-Democratische Bond, was in 1946 opgegaan in de fusie met sociaal-democraten en andere progressief georiënteerden in een nieuwe Partij van de Arbeid. Oud, toch al kritisch gestemd over deze vorm van partijvernieuwing, was in de resultaten van dat samengaan teleurgesteld en keerde met enkele oude getrouwen terug in het liberale huis. Dat werd voortaan de *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie* (VVD) genoemd. De kiezers van 1948 beloonden deze samensmelting met een winst van twee zetels; in de Tweede Kamer van honderd leden had de PvdV er zes, de VVD kreeg er acht.

Stikker, bierbrouwer en intussen ook voorzitter van het Centraal Sociaal Werkgevers Verbond, werd op 7 augustus 1948 beëdigd als minister van Buitenlandse Zaken. Zijn intree in het kabinet en op deze plaats was het resultaat van overwegingen van louter binnenlandse politiek. Het nieuwe kabinet onder leiding van de sociaal-democraat Willem Drees (premier) en de katholieke politicus J.R.H.van Schaik was het product van de Tweede Kamerverkiezingen van 1948, die op hun beurt nodig waren geworden door het voornemen om de grondwet te wijzigen in verband met nieuwe staatkundige verhoudingen met Indonesië. Dat vereiste in tweede lezing een twee-derde meerderheid in de Staten-Generaal, die dus ook een verbreding

noodzakelijk maakte van de politieke grondslag van de regering. Naast de steun van de PvdA en de Katholieke Volkspartij (KVP), de twee partijen van het *Nieuwe Bestand*, zoals de rooms-rode coalitie in 1946 al was genoemd, moest de stemmen worden geworven van de fracties van de Christelijk-Historische Unie (CHU) en van de VVD. Beide moesten vertegenwoordigd zijn in een nieuw kabinet. Op de formule van 5-5-1-1 werd er één liberale minister gezocht. De VVD eiste op haar beurt een portefeuille, waarmee ze invloed kon uitoefenen op de Indonesische politiek. De PvdA maakte bezwaar tegen de persoon van de VVD-kandidaat Stikker. In gesprekken met de formateur formuleerde de fractievoorzitter van de PvdA in de Tweede Kamer, jonkheer mr M. van der Goes van Naters, het in een befaamde zin aldus, dat men met "ethisch bier" niet wist, waar men aan toe was. Stikker, aan wie aanvankelijk de portefeuille van Verkeer & Waterstaat was toegedacht, had op zijn beurt aan het spraakgebruik tijdens de formatie de zin toegevoegd, dat wie zo lang in het bier had gezeten, niet meer in het water zou gaan. De oplossing werd tenslotte gevonden in het compromis. De sociaal-democraat Drees werd minister-president. Zijn fractie, niet de grootste in de coalitie, kon dan haar afwijzing van Stikker niet langer handhaven.

De Indonesische kwestie

Stikker was aanvankelijk een havik in de Indonesische kwestie. Medio 1946 had hij als directeur van Heineken het land bezocht en geconstateerd, dat de Republiek van Soekarno een product was van Japanse makelij en haar president een collaborateur. In de Eerste Kamer, waar hij de liberale woordvoerder werd over Indonesië, had hij de eerste politionele actie in 1947 ondersteund, een militaire veldtocht tegen de Republiek die het Nederlandse bedrijfsleven het beheer over de ondernemingen en plantages moest teruggeven. Stikker verwoordde in feite het standpunt van de Indische ondernemers. In 1948 trad hij namens de Partij van de Vrijheid toe tot de commissie van negenmannen, die de nieuwe grondwetsartikelen moesten

opstellen. Bij die gelegenheid toonde hij zich een tegenstander van een zogeheten zware Unie, een constructie waarin de Indonesische souvereiniteit zou worden ingeperkt in een reële Nederlands-Indonesische superstaat. Daaruit blijkt, dat Stikker, medio 1948 opnieuw op reis naar Indonesië, in overeenstemming met een aantal van de Indische ondernemers afstand begon te nemen van een politiek van koloniale onverzoenlijkheid. Achter de schermen distantieerde hij zich ook van de verkiezingscampagne, die de VVD in 1948 vooral in Amsterdam had gevoerd tegen de Indonesische nationalistena met leuzen als "De Repoebliek Indonesië! Hebt U er ook genoeg van?" of "Het roer moet om!". Maar in het nieuwe kabinet was hij de liberale deelnemer in het proces van besluitvorming over Indonesië en moest hij alleen al om die reden zich iets gelegen laten liggen aan de opinie(s) in zijn achterban.

In zijn memoires bezorgt Stikker zichzelf het beeld van een toeschietelijker politicus, meer bereid tot concessies in de politiek ten opzichte van Indonesië. Feitelijk is hij dat eerst geworden in het politieke vervolg op de tweede politionele actie, de veldtocht tegen het hart van de Republiek op Midden Java in de dagen voor Kerstmis 1948. Bij zijn aantreden werkte hij mee aan het ontslag van de luitenant gouverneur-generaal, dr H.J. van Mook, die ten opzichte van de Republiek een eigenzinnig beleid had gevoerd van diplomatie in afwisseling met geweld en die de architect was van de federale constructie. Stikker besloot dat hij als minister van Buitenlandse Zaken naar Washington zou reizen om persoonlijk mededeling te doen van de opvatting, dat Nederland met het oog op zijn (economische) toekomst Indië niet kon abandonneren, dat het met de Republiek niet tot een akkoord kon komen, dat het communisme zoals ook in Malakka blijkt, hand over hand toenam en dat de Nederlandse regering zich dus tot militaire actie gedwongen zag. Het kwam hem in september 1948 te staan op een ondubbelzinnige botsing met de toenmalige Amerikaanse Secretary of State, George C. Marshall. In de maanden daarna probeerde Stikker door overredingskracht en diplomatieke

manoeuvres een ruimte te bewaren voor een eigen Nederlandse confrontatiepolitiek ten opzichte van Indonesië.

De tweede politionele actie was militair gezien in eerste instantie een succes; het Republikeinse regeringscentrum Djokjakarta werd veroverd en president Soekarno geïnterneerd. Maar de Indonesische nationalist bleken vervolgens in staat tot een guerilla, die de betekenis van de veroveringen relativeerde en aan Nederlandse kant de cijfers van gesneuvelden deed stijgen. Politiek gesproken werd de actie een mislukking, omdat men de ernst van de reacties van de buitenwereld had onderschat. Opnieuw keerde de Veiligheidsraad zich tegen het Nederlandse optreden. In de Verenigde Staten gingen er stemmen op om Nederland te korten op het Amerikaanse programma van bijstand in de wederopbouw van Europa, de zogeheten Marshallhulp. Eind maart 1949 werden op last van de Veiligheidsraad de onderhandelingen tussen Nederland en de Republiek hervat. Deze mondden in mei 1949 uit in verklaringen van de voorzitters van beide delegaties, Mohammed Roem en J.H.van Roijen, waarin de terugtocht van Nederlandse troepen uit Djokjakarta werd aangekondigd alsmede de vrijlating en terugkeer van de Republikeinse regering in deze stad. Vervolgens werd er een wapenstilstand in Indonesië afgekondigd, die het mogelijk maakte de finale onderhandelingen onder toezicht van de UNO-commissie inzake Indonesië in een Ronde Tafel Conferentie (RTC) in Den Haag op 23 augustus 1949 te beginnen. Vier maanden later, op 27 december 1949, werd in het Koninklijk Paleis in Amsterdam de onafhankelijkheid van Indonesië in een soevereiniteitsoverdracht volgens internationaal recht gelegaliseerd.

De Nederlandse regering heeft na de tweede politionele actie moeten buigen voor de militaire realiteit van oplopende verliescijfers in de strijdkrachten en van het besef dat een koloniale guerilla niet echt gewonnen kon worden; ze heeft de werkelijkheid van een toenemende internationale kritiek inclusief de dreiging van (Amerikaanse) sancties en (Arabische

en Aziatische) boycotts moeten erkennen. In deze ombuiging speelden de socialistische minister-president Willem Drees, de liberale minister van Buitenlandse Zaken Stikker en de katholieke politicus mr J.H.van Maarseveen, sinds februari 1949 minister van Overzeese Gebiedsdelen, een hoofdrol. Twee van hen, Stikker en Van Maarseveen, hebben daardoor een conflict gecreëerd met hun politieke geestverwanten in het parlement. Dat conflict hebben beiden gewonnen, maar het heeft hun uiteindelijk de portefeuille gekost. Van Maarseveen werd in de kabinetsformatie van 1951 verplaatst naar Binnenlandse Zaken en overleed kort daarna. Stikker werd door toedoen van de VVD-fractie het middelpunt van de kabinetscrisis van 1951 en verliet de actieve politiek en zijn partij in 1952.

Pragmatisme

In zijn politieke ontwikkeling in de Indonesische kwestie heeft Stikker zich laten leiden door twee inzichten. Het eerste was, dat de politieke uitkomst van het conflict over dekolonisatie moest worden bepaald door de betekenis van het economisch belang van Nederland in Indonesië. Hij was, omdat hij wel vaker te rade was gegaan bij de koloniale ondernemers en hun Verbond, de vertrouwensman geworden van het Indische bedrijfsleven in Nederland. Na 1948 was hij hun tolk bij uitstek van een nieuwe opvatting, dat de personele en financiële lasten van de bedrijfsbeveiliging tegen een guerilla te hoog werden en dat het toekennen van politieke onafhankelijkheid aan de Republiek wel degelijk kon samengaan met een zeker behoud van de economische voorkeurspositie van de Nederlandse ondernemingen. Dat werd ook in de RTC-akkoorden overeengekomen. Met behulp van de ondernemerslobby, die bereid bleek tot een openlijke steunbetuiging, zette hij zijn eigen VVD onder druk om zich te voegen bij het vereiste minimum van twee-derde van de stemmen in de Staten-Generaal.

Het tweede inzicht kwam eveneens voort uit het pragmatisme van de zakenman: het besef dat Nederland uiteindelijk niet zonder grote schade de internationale opinie zou kunnen

trotseren. Stikker heeft zich niet zo maar gewonnen gegeven, hij leidde de terugtocht en leverde zo nu en dan diplomatieke achterhoedegevechten. Als bankier en brouwer gewend om internationale markten zelf te verkennen, trok hij er als minister van Buitenlandse Zaken op uit om in de relevante hoofdsteden de beweegredenen van de Amerikaanse, Britse en Indonesische politici te onderzoeken en met hen in discussie te gaan. Hij overlegde in het bergoord Kalioerang boven Djokjakarta met minister-president Mohammed Hatta en met zijn Indonesische collega hadji Agoes Salim. In Washington ontmoette hij in de nieuwe Secretary of State, Dean Acheson, die Marshall in 1949 opvolgde, een geestverwant met wie hij in een wederzijdse bewondering bevriend zou raken. Zijn bonhommie en zijn pragmatisme maakte hem tot een gewaardeerd gesprekspartner; ook voor politici en diplomaten die Nederland op de knieën moesten dwingen. De Amerikaanse voorzitter van de UNO-commissie inzake Indonesië, H. Merle Cochran, die in februari 1949 op het hoogtepunt van een politieke crisis Den Haag bezocht en zowel koningin Juliana als diverse ministers ontmoette, concludeerde, dat Stikker de politicus was die de situatie begreep en een kans had om met de Indonesische nationalistten tot overeenstemming te komen.

In de ommekeer van het kabinet zijn er ook politieke slachtoffers gevallen. In februari 1949 trad de minister van Overzeese Gebiedsdelen, mr E.M.J.A.Sassen (KVP) af. Hij was impulsiever en van een ander temperament dan Stikker en hij was veel meer uit op een confrontatie met de Republiek. Omdat beide ministers intensief betrokken waren in het overleg met Republikeinse leiders, dat aan het uitbreken van de tweede politionele actie vooraf ging, werd het conflict dat Sassen deed vertrekken tenslotte ook verpersoonlijkt in een tweestrijd tussen hem en Stikker. Eenzelfde lot onderging de vroegere minister-president L.J.M.Beel, die na de grondwetswijziging in Indonesië Van Mook was opgevolgd als Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon, de hoogste koloniale gezagsdrager. Beel, die de hoofdrol had gespeeld in de

besluitvorming met betrekking tot de tweede politionele actie, kon zich niet verenigen met het opgeven van het belangrijkste resultaat daarvan. Toen het kabinet aan Van Roijen de machtiging gaf om zijn met Roem opgestelde Verklaringen uit te geven, trad ook hij af.

Het meest persoonlijke conflict in deze politieke ommekeer moest Stikker uitvechten met zijn politieke leider in de Tweede Kamer, de fractievoorzitter van de VVD, Oud. Deze representeerde inzake Indonesië veel sterker de rechtervleugel, die zich uitsprak voor behoud van Nederlands-Indië. Onder de vlag van het liberalisme waren na de Tweede Wereldoorlog zowel de pragmatische ondernemers verenigd als de vaderlanders, die ervan overtuigd bleven dat Nederland zonder Indië geen toekomst had. Waar Stikker zich veel gelegen liet liggen aan het Indische bedrijfsleven, was Oud meer geïnspireerd door het Nationaal Comité Handhaving Rijkseenheid, de belangrijkste oppositiegroep tegen erkenning van Soekarno's Republiek. Oud was er ook korte tijd lid van geweest. In het Kamerdebat over de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië werd een conflict tussen beiden vermeden, omdat Oud, die wist dat een deel van zijn achterban grote bezwaren had tegen de RTC-akkoorden, een amendement kon indienen en aanvaard zag, waarin het zelfbeschikkingsrecht van de deelrepublieken expliciet werd gewaarborgd. Bovendien was op de Ronde Tafel Conferentie afgesproken, dat het gebiedsdeel Nieuw-Guinea vooralsnog voor een jaar buiten de overdracht van de soevereiniteit zou worden gehouden. Maar de ontwikkelingen in Indonesië zelf brachten Oud opnieuw aan het twijfelen. In de loop van 1950 ging Soekarno, na de mislukte coup poging van eenheden van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger onder aanvoering van de Nederlandse officier R. Westerling, ertoe over de constructie van het federale Indonesië af te breken en te vervangen door de eenheidsstaat. De ene na de andere deelrepubliek verloor haar bestaansrecht. Oud zag hierin een schending van het zelfbeschikkingsrecht en verweet de Nederlandse regering, dat zij daartegen zich niet voldoende te

weer stelde. In mei 1950 diende hij een motie van wantrouwen in tegen minister Van Maarseveen (Uniezaken en Overzeese Rijksdelen). Deze werd verworpen door PvdA en KVP. In een volgende ronde bleek Stikker zelf aan de beurt.

In december 1950, een jaar na de soevereiniteitsoverdracht, moest de Nederlandse regering zich voorbereiden op een conferentie met Indonesië over de positie van Nieuw-Guinea. Het kabinet nam bij monde van Van Maarseveen het standpunt in, dat de soevereiniteit over Nieuw-Guinea moest worden overgedragen aan de Nederlands-Indonesische Unie; zo nodig door bemiddeling van de nog bestaande UNO-commissie inzake Indonesië. De fractievoorzitter van de VVD reageerde afwijzend op dit voorstel, toen hem dat door Stikker werd voorgehouden. Oud verklaarde zich tegen een overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië. Dat was zijns inziens in strijd met het zelfbeschikkingsrecht. Voor de minister van Buitenlandse Zaken was de afwijzing van de liberale leider een reden om zijn aftreden te overwegen. Uiteindelijk werd de Nederlandse propositie op de Nieuw-Guinea conferentie door de Indonesische delegatie verworpen. Maar in het Kamerdebat daarover in januari 1951 diende Oud opnieuw een motie van wantrouwen in. Stikker kondigde vervolgens aan, dat hij ook bij afwijzing van deze motie politieke consequenties zou verbinden aan het eventuele feit, dat de VVD-fractie haar zou ondersteunen. De VVD-ers stemden allen voor de motie, die verder door een meerderheid van de Tweede Kamer werd verworpen. Stikker vroeg vanwege het stemgedrag van zijn geestverwanten vervolgens ontslag als minister. De kabinetscrisis was geboren.

De commentaren in de pers waren in het algemeen niet gunstig voor de indiener van de motie-Oud. "Dr. Stikker, who had gained greater international prominence than any Dutch Minister in living memory, found his career suddenly interrupted by the opposition of a party he himself had founded in 1946," schreef The New York Times. De Nieuwe Rotterdamse Courant, toen nog officieel liberaal, kritiseerde

de VVD-fractie, omdat zij door het ontslag van Stikker schade had bezorgd aan de internationale positie van Nederland. "Maar internationaal denken is nooit de sterkste zijde van onze politici geweest. De oude waarheid dat men midden in de stroom niet van paarden verwisselt, schijnt nooit genoeg herhaald te kunnen worden." (6) Na een kabinetsformatie van zeven weken kwamen ook de leidende politici tot deze conclusie. Drees mocht in een tweede kabinet zijn ambt van minister-president continueren en dat gold ook voor de minister van Buitenlandse Zaken. Maar het politieke conflict, dat de crisis had veroorzaakt, bleef doelbewust onopgelost. Het tweede kabinet-Drees zou ten aanzien van Nieuw-Guinea een "afwachtende houding" aannemen. Stikker zou, zo lang hij minister was, zich er niet meer actief mee bemoeien.

Atlantische samenwerking

"Ondanks de immense inspanning die de Indonesische kwestie van 1945 tot en met 1949 van het besluitvormingsapparaat vergde," zo formuleerde de historicus J.W.Brouwer in 1997 zijn promotiestelling, "was Nederland in die jaren in staat een geloofwaardig en consistent beleid te voeren op het gebied van de Europese en Atlantische samenwerking." (7) Deze consistentie is bij voorbeeld te danken geweest aan de kwaliteiten van enkele diplomaten zoals E. van Kleffens en J.H.van Roijen, beiden voorgangers van Stikker in het Ministerschap. Ze is gered door het besef, dat de hoofdlijn van een atlantische samenwerking en van een Europese economische integratie in laatste instantie niet mocht worden verlaten, ook al was er soms de neiging om ter wille van de Nederlandse politiek in Indonesië omgekeerde standpunten in te nemen.

Stikker was als vers minister in augustus 1948 ingetreden in het onderhandelingsproces, dat moest leiden tot de oprichting van de Noord-Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO). Hij gold als een voorstander van deze atlantische samenwerking en gaf, zoals zijn voorganger had gedaan, aan de Nederlandse

onderhandelaar Van Kleffens, een grote manoeuvreerruimte. Stickers' interventie in de internationale discussie zijn dan ook voornamelijk ingegeven door zijn preoccupatie met de Indonesische politiek in 1948 en 1949. Hij wilde om die reden een toenadering tot Frankrijk, dat, zelf een koloniale mogendheid en bovendien permanent lid van de Veiligheidsraad, een al te grote druk op de koloniale politiek Nederland zou kunnen verlichten. Daardoor werd hij feitelijk een medestander van de Franse en Belgische ministers in hun bedenkingen tegen de noordelijke en zuidelijke grenzen van een verdragsgebied. Later in het onderhandelingsproces poogde hij een bepaling te laten opnemen, waarin de Atlantische invloedssfeer zich tot op zekere hoogte ook zou uitstrekken tot de koloniën. Uiteindelijk bleek dat slechts van kracht te worden voor de Franse departementen van Algerije. In maart 1949, toen het Verdrag tenslotte kon worden ondertekend, dreigde Stikker nog eens met een weigering omdat de Amerikaanse regering Nederland militaire hulp leek te ontzeggen vanwege het Indonesische conflict. Uiteindelijk werd ook dat dreigement niet uitgevoerd. Nederland werd lid van het nieuwe bondgenootschap, omdat het een westers bondgenootschap uit eigenbelang noodzakelijk vond. Het werd zelfs een toegewijd lid.

Hoe Atlantisch Stickers oriëntatie ook was en hoezeer hij ook zijn Amerikaanse counterpart Dean Acheson waardeerde, hij kon ook na 1949 afstand nemen van de Amerikaanse politiek, wanneer naar zijn inzicht het belang van Nederland daar niet mee was gediend. In maart 1950 erkende de Nederlandse regering op zijn aandringen de (communistische) Volksrepubliek China; naar Brits voorbeeld maar niet naar dat van de Verenigde Staten of Frankrijk. In de Korea-oorlog nam hij afstand van een tendens in de Amerikaanse politiek om het op een directe militaire confrontatie met China laten aankomen. In zulke kwesties was daarbij voor Stikker de Britse politiek vaak maatgevend en de Britse regering vaak zijn boegbeeld. Maar inzake de Duitse herbewapening bleek hij juist weer zich sterk te binden aan de Amerikaanse zienswijze.

Tot de onmiddellijke opgaven van een Duitsland-politiek behoorde de normalisatie van de betrekkingen met de nieuwe Bondsrepubliek. Stikker zag de noodzaak daarvan vooral ook om economische redenen in. Een wederopbouw van Nederland was gebaat bij een opbloei van de handel met Duitsland. Dat gold voor de haven van Rotterdam evenzeer als voor de Nederlandse land- en tuinbouw. Op de weg naar het beëindigen van de oorlogstoestand en het aanknopen van diplomatieke betrekkingen bleek de zogeheten annexatie-kwestie een steen des aanstoots. Onmiddellijk na de bevrijding was er in Nederland een publiek debat ontstaan over de vraag of het gebieden van het verslagen Duitsland zou moeten annexeren als compensatie voor de geleden oorlogsschade. Toen Stikker aantrad, was dit debat wel geluwd maar niet beëindigd. Het laaide weer op, toen in de loop van 1949 bleek, dat de drie mogendheden, die de westelijke zones van Duitsland bezet hielden, de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk, de toekomst van de Bondsrepubliek niet wilden belasten met een verlies van landstroken in het westen. De Nederlandse aanspraken werden nauwelijks gerealiseerd: 70 vierkanten kilometer grenscorrecties. De Nederlandse regering besloot in maart 1949 zich daarbij neer te leggen. Het wetsontwerp, dat de gebiedsuitbreiding moest wettigen, ontmoette in de Staten Generaal tegenstand doch niet zozeer vanwege de omvang van de annexaties. De Tweede Kamer en vooral de Eerste Kamer reageerde kritisch op een kabinet, dat het parlement tevoren nauwelijks had ingelicht en op het moment zelve het wetsontwerp haastig had ingediend. In de Eerste Kamer dreigde Stikker met een kabinetscrisis voor het geval de Senaat het voorstel zou verwerpen. Dat geschiedde uiteindelijk niet. Maar in het vervolg van deze discussie besloot het parlement zelf een delegatie af te vaardigen om in Duitsland de toestand te verkennen. Bovendien moest Stikker de Kamers toezeggen een nota over Duitse politiek uit te brengen.

Het volgende thema, een mogelijke Duitse herbewapening, was in Nederland aan de orde gekomen in de oplopende spanning van

de Koude Oorlog. Hoewel politici, waaronder ook Stikker, zich al snel realiseerden dat een Duitse herbewapening noodzakelijk was voor de verdediging van West-Europa was dat kort na de Tweede Wereldoorlog was niet iets dat hardop kon worden besproken. Het uitbreken van de Korea-oorlog in juni 1950 leverde evenwel nieuwe argumentatie op. Bovendien durfden toen westerse staatslieden het taboe van een vrije en openbare discussie te doorbreken. Het leidde tot een Amerikaans initiatief om deze herbewapening te reguleren binnen het kader van de Noord-Atlantische Verdrags Organisatie. De Franse regering deed vervolgens een tegenvoorstel. Een supranationale Europese Defensie Gemeenschap (EDG) zou de ruimte kunnen bieden om een Duits leger in een Westerse strijdmacht te integreren. Aanvankelijk reageerden de westerse partners afwijzend, maar in de loop van 1951 veranderde de scepsis in een acceptatie van het Franse plan.

De Nederlandse regering had zich aanvankelijk eveneens tegen het voorstel van een Europese Defensie Gemeenschap gekeerd, omdat het immers het risico in zich borg van een eigenmachtig Europees optreden en van een verslapping van de binding met de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Nederland volgde de eerste onderhandelingen over de EDG dan ook als waarnemer. Paradoxaal is het echter gebleken dat de Atlanticus Stikker in de loop van 1951 uitgerekend onder Amerikaanse druk gedwongen zou worden echt deel te nemen aan de onderhandelingen over een Europees leger waarvan hij juist verwachtte dat deze de veiligheidsrelatie met de Verenigde Staten lossen zou maken. Stikker kwam aan het eind van zijn ministerschap tot het besef dat Nederland de Europese integratie op supranationale basis niet meer kon tegenhouden. Begin 1952 gaf hij opdracht een nieuwe koers uit te stippelen.(8)

Europese eenwording

Ook in de campagne voor een Europese eenwording heeft Stikker zich een pragmatische kant laten zien. Bij zijn aantreden in 1948 had hij een parlement geërfd, dat in zijn adhesie aan een

Europees federalisme de regering het vuur na aan de schenen legde. Het kabinet-Drees-Van Schaik kreeg te maken met een tweede golf van federalistisch enthousiasme, die in mei 1948 was gaan rollen op het befaamde congres van de Europese Beweging in de Ridderzaal in Den Haag. Dat gaf aanleiding tot het streven naar de oprichting van een Europese Assemblée, welk voorstel werd overgenomen door de regeringen van België en Frankrijk. Kandidaten voor deze federalistische constructie waren niet alleen de vijf lidstaten van het Pact van Brussel (Groot-Brittannië, Frankrijk en de Benelux-staten) maar ook Scandinavische landen, Italië en Ierland. Met name de regering in Londen verzette zich tegen een supranationale opbouw. De internationale studiec commissie, die voor de uitwerking ervan werd ingesteld, kwam in het voorjaar van 1949 dan ook met een gereduceerd voorstel om een Raad van Europa op te richten, bestaande uit een raadgevende vergadering van afgevaardigden uit de nationale parlementen en uit een intergouvernementele raad van ministers. Geconfronteerd met het federalistische vuur sprak Stikker in de Tweede Kamer zijn vrees uit, dat het Europese federalisme zou verworden tot een "pseudo-religie". In de Eerste Kamer zei hij later in het jaar, dat de Kamerleden zo waren geconcentreerd op een federalistische constructie, dat zij te weinig oog hadden voor de feitelijke problemen van de politieke en economische samenwerking in Europa, welke laatste intussen onder invloed van de Amerikaanse Marshall-hulp werd gerealiseerd. Toen midden 1949 het Statuut van de Raad van Europa in het Nederlandse parlement werd behandeld, merkte hij op dat het hem had getroffen dat de Kamerleden zo weinig hadden gesproken over de taak die het nieuwe Europese orgaan in concreto zou moeten vervullen.

Gezien de funeste ervaringen met het protectionisme in de economische crisis van de jaren dertig was na 1945 liberalisatie van het handelsverkeer het grote trefwoord. Dat ideaal was evenwel juist vanwege de verwoestingen van deze

oorlog niet onmiddellijk te verwezenlijken. Destructie en verarming waren in Europa ongelijk verdeeld. Dat bemoeilijkt een proces van liberalisering van de handelsbetrekkingen, dat op zichzelf al met diverse ongelijkheden te maken had.

De eerste optie van Nederland in het Europese streven naar liberalisatie was een verwerkelijking van het ideaal van een economische Benelux; een vrij verkeer van goederen, diensten en gelden tussen Nederland, België en Luxemburg. Dat plan was geboren in de crisisjaren en werd tijdens de Duitse bezetting van de drie landen in Londen vernieuwd. In 1950 moest deze vrijheid worden verwezenlijkt. De liberalisatie in Europa was intussen op een hoger plan gebracht door het Amerikaanse plan voor hulp aan de economische en sociale wederopbouw van Europa, kortweg de Marshallhulp. De Amerikaanse regering wilde bij de verwezenlijking daarvan het beginsel van een 'Open Door' hooghouden en de Europese deelnemers dwingen tot een zo vrij mogelijk onderling handelsverkeer. Daarom bevatten de bepalingen waarop de Europese partners deze ondersteuning konden verkrijgen, de verplichting tot een wederzijdse verlaging van tariefmuren. Daartoe werd een Organisatie van Europese Economische Samenwerking (OEES) in het leven geroepen.

Toen Stikker aantrad als minister van Buitenlandse Zaken, was het ergste leed van de wederopbouw geleden. Hij kreeg te maken met de concrete stappen van liberalisatie; een liberalisatie die zowel in het Benelux-verdrag was voorzien als door de Amerikaanse ontwikkelingshulp werd gedictieerd. Stikker kon bij de verwezenlijking ervan putten uit zijn ervaringen in het bedrijfsleven. Voor hem, de pragmaticus, was deze liberalisatie de kern van een concrete integratie van Europa. Niet de bekentenis tot cultuurhistorische idealen maar de noeste werkelijkheid van een slechting van economische barrières zag hij als zijn Europese opgave. In juli 1950 werd de Europese Betalingsunie (EBU) opgericht, waardoor het bilaterale betalingsverkeer van de Europese landen verder kon worden doorbroken. De unie voorzag in de mogelijkheid. Stikker

zelf werd voor zijn adhesie aan de vrijhandel in het voorjaar van 1950 beloond met het voorzitterschap van de OEES. Hij diende er een plan voor verdere liberalisatie in, dat voorzag in een internationale aanpak per bedrijfstak

Volgens J.W.L.Brouwer moet Stikker in zijn voorzitterschap van de OEES zijn teleurgesteld. "Het plan dat zijn naam droeg, stierf al snel een stille dood en de OEES verloor in 1950-1951 langzaam aan betekenis." (9) Stikker heeft niet kunnen verhinderen dat Groot-Brittannië bezig was zich uit de groeiende samenwerking op het continent terug te trekken. In de jaren vijftig ging men ook op het terrein van de handelspolitiek de uitbreiding zoeken in een supranationale constructie. Op voorstel van de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Robert Schuman, bogen de regeringen van Frankrijk, de Bondsrepubliek, Italië zich over een plan om de winning van steenkool en de productie van ijzer en staal in een Europees verband te reguleren. De Europese Kolen en Staal Gemeenschap (EGKS) was daarvan het resultaat. In het verdrag, dat in april 1951 werd ondertekend, kreeg het bestuursorgaan van de Gemeenschap, de Hoge Autoriteit, een eigen bevoegdheid. Zowel op het terrein van de economische integratie als op dat van de militaire samenwerking stonden aan het laatste jaar van Stickers ambtsperiode de wegwijzers in een supranationale richting.

Onervarenheid

De nieuwe bewindsman kreeg nog in de maand van zijn aantreden te maken met de troonsafstand van koningin Wilhelmina (op 31 augustus 1948) en vervolgens met de inhuldiging van de nieuwe koningin Juliana op 6 september. Tussen haar en haar minister van Buitenlandse Zaken ontwikkelde zich een goede persoonlijke verstandhouding. Dat moet ook de reden zijn geweest voor het ongewone koninklijke besluit om in de kabinetscrisis van 1951 niet de breker, de liberale leider Oud, met een nieuwe formatie te belasten maar de gebroekene, de liberaal Stikker.

Het was de eerste keer in de eeuw, dat een minister van Buitenlandse Zaken deze taak kreeg opgedragen. Het werd bovendien een primeur in het staatsrecht. Stikker noemde zich voor het eerst op het Binnenhof niet formateur maar informateur en zag er bij voorbaat van af zijn werkzaamheden, indien succesvol, te bekronen met het ambt van minister-president. Ook in zijn laatste jaar bleef hij een toegewijde dienaar van de Kroon, in tijden dat de koningin zich liet kennen door een pacifistisch idealisme.

Stikker is als nieuweling het ministerie van Buitenlandse Zaken binnengetreden. In zijn memoires vermeldt hij, dat hij spoedig was omgeven door de zorg van oud-ministers, die op dat moment hoge diplomatieke ambten vervulden zoals Van Kleffens, ambassadeur bij de Verenigde Naties, of zijn onmiddellijke voorganger, C.G.W. baron van Boetzelaer van Oosterhout, die ambassadeur was in Parijs. Volgens Jaquet werd deze zorg niet alleen een vorm van welkome ondersteuning maar soms ook er een van betutteling. Van Boetzelaer en Van Roijen stelden zich op als "elderly statesmen", maar Van Kleffens vermaande en oud-minister jonkheer E.F.M. Michiels van Verduynen, ambassadeur in Londen, nam de houding aan van een waardige diplomaat die zich steeds moest laten overreden om de instructies uit te voeren.⁽¹⁰⁾ Het departement was na de Tweede Wereldoorlog sterk in verandering. Stikker nam van zijn voorgangers het streven over om de diplomatieke dienst open te stellen voor andere groepen dan de traditionele elite. Ook hij was van mening dat het bestand van Nederlandse diplomaten meer een afspiegeling moest zijn van de gehele samenleving. Daarnaast werd hij in 1949 de architect van een ingrijpende reorganisatie van het departement. Deze werd noodzakelijk geacht, nu Nederland zowel in Europees verband als inzake een nieuwe verhouding met Indonesië een actieve politiek voor zich zag weggelegd. De reorganisatie leidde ertoe, dat er een strikte scheiding werd aangebracht tussen beleidstaken en ondersteunende taken. De eerste werden toevertrouwd aan het

directoraat-generaal Politieke Zaken, dat het centrum werd in de voorbereiding van beleid. Achteraf gezien was deze reorganisatie minder compleet dan de Europese politiek vereiste. De coördinatie van de buitenlandse economische betrekkingen werd in 1949 overgeslagen.

In het parlement genoot minister Stikker op hoofdlijnen van zijn beleid een vrijwel permanente steun van de kant van de vier regeringspartijen en van de ARP. Even permanent was de oppositie van de CPN, die in de aanvang van de Koude Oorlog de cruciale beslissingen van de Nederlandse regering inzake de Europese integratie en het Noord-Atlantisch Bondgenootschap dikwijls heftig kritiseerde. Deze afwijzing gold ook het Indonesisch beleid en strekte zich zelfs uit tot verwerping van de RTC-akkoorden, waarin de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië werd vastgelegd. In de hoogtij van het stalinisme wensten de communisten ook geen steun meer te verlenen aan Soekarno vanaf het moment, dat zijn leger een communistische opstand op Midden-Java had neergeslagen. De vrijwel permanente steun van een parlementaire meerderheid ging evenwel gepaard met een even permanente kritiek op gebrek aan overleg tussen de minister en de Staten Generaal. De Tweede Kamer beschikte daartoe over een vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, die in 1919, consequentie van de Eerste Wereldoorlog, was opgericht maar die in het Interbellum niet op een bevredigende wijze had gewerkt. Onder Stickers' voorgangers was deze onvrede opnieuw aangewakkerd. De parlementaire uitrusting bleek ook in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog geen bevrediging te geven ondanks het feit, dat de commissie onder leiding stond van de voorzitter van de Tweede Kamer en in haar midden politieke zwaargewichten telde.

In de aanvang van zijn bewindsperiode heeft minister Stikker zich vooral vanwege een toenemende noodzaak tot internationaal overleg en buitenlandse reizen tegenover de Kamer moeten verdedigen en excuseren met betrekking tot een tekort aan parlementaire gedachtewisseling. In 1950 kwam daarin verandering. De Kamercommissie werd meer bijeengeroepen,

terwijl de leden ook vertrouwelijke stukken ter inzage kregen. In mei 1950 stelde het kabinet een studiec commissie in om te adviseren over nieuwe vormen van overleg en over de wijze waarop de grondwet vervolgens aan zulke vernieuwing moest worden aangepast. Bij een volgende grondwetswijziging in 1952-1953 speelde haar rapport een belangrijke rol.

Stikker weigerde evenwel aan de wens van de Kamer tegemoet te komen om een tweede bewindspersoon op het ministerie te doen benoemen, zij het als minister hetzij als staatssecretaris. De laatste mogelijkheid was door de grondwetswijziging van 1948 geopend. In februari 1950 werd weliswaar de indoloog N.S.Blom tenslotte aangetrokken als staatssecretaris van Indonesische Aangelegenheden op het departement van Buitenlandse Zaken, maar zijn benoeming moet worden gezien als een poging van de minister om zijn greep op het Indonesië-beleid na de soevereiniteitsoverdracht te vergroten ten koste van het ministerie van Overzeese Gebiedsdelen. Indonesië was na 27 december 1949 "buitenland" geworden. Ook de vorming van groepen van geïnteresseerden op het gebied van de buitenlandse politiek liet na de oorlog te wensen over. Het Genootschap voor Internationale Zaken was allerminst op volle sterkte om het proces van een Europese integratie of de vorming van een Noord-Atlantisch bondgenootschap te begeleiden met informatie en discussie.

Oud-minister

In het kabinet, dat na de Tweede Kamerverkiezingen van 1952 werd gevormd, keerde Stikker niet terug als minister. Hij werd ambassadeur in Londen en moest dus voortaan de instructies volgen van zijn opvolgers, een duo van de partijloze J.W.Beyen en de katholieke Luns. Volgens de toenmalige secretaris-generaal van het departement, H.N.Boon, viel het hem niet licht om zich voortaan de dienaar van de Nederlandse diplomatie te achten en niet haar initiator. In 1958 werd hij hoofd van de Nederlandse Permanent Vertegenwoordiging bij de NAVO. Van daaruit stapte hij in 1961 over naar de

Verdragsorganisatie zelf, waarvan hij de derde secretaris-generaal werd. Drie jaar later moest hij op 67-jarige leeftijd zijn ontslag vragen. Opnieuw speelden zijn chronische gezondheidsproblemen hem parten in het vervullen van dit veelzijdige ambt.

Stikker bleef naar fysiek vermogen actief in de internationale relaties, met name ook in de ontwikkelingssamenwerking, en in het bedrijfsleven. In 1964 verleende Brown University in de Verenigde Staten hem een eredoctoraat. Een jaar later voltooide hij zijn memoires in Menaggio, een stadje aan het Comomeer in Noord-Italië, waar hij zich had teruggetrokken. In het openingshoofdstuk beschreef hij, hoe hij van zijn schrijftafel opkeek naar het meer. "Het is winter, er ligt een dunne laag sneeuw, de lucht is roerloos. Geen twijg beweegt aan de grote rode beukeboom, de Belfaggio, waar dit heerlijke huis naar is genoemd. De stormen in mijn leven zijn uitgewoed, het uitzicht is nu sereen en stil." (11) In de jaren zeventig moest hij naar Nederland terugkeren omdat zijn gezichtsvermogen te wensen overliet. Hij droeg, naar de getuigenis van Boon, het verval van zijn fysieke vermogens met dezelfde rustige moed, die zijn optreden steeds had gekenmerkt. (12) In 1973 bood zijn partij hem het erelidmaatschap aan, nadat hij op velerlei verzoek was teruggekeerd in de VVD. Op 24 december 1979 stierf Dirk Uipko Stikker in Wassenaar.

Oordeel

In de geschiedschrijving over Stikker is er allereerst een (journalistiek) beeld geschapen van de professional, die in de dekolonisatie van Indonesië al spoedig de internationale balans wist op te maken maar voor zijn aldus verworven inzicht in het binnenland geen gehoor kon vinden. Stikker had een veel groter talent voor buitenlandse politiek dan zijn partijgenoten, zijn collega's, de pers en het publiek konden begrijpen, schreef Henk Hofland in zijn befaamde essaybundel Tegels lichten. "Het gevolg daarvan was dat vóór hij aan zijn

eigenlijke werk kon beginnen, hij steeds een groep wantrouwende fronsende provincialen van hun ongelijk moest overtuigen. Dit vond hij een vervelend werk. Hoewel hij de luidruchtige, plat-politieke kanten van zijn functie, de *hard sell* van zijn eigen inzichten niet altijd uit de weg is gegaan, heeft hij toch vaker gehoopt, dat zijn tegenstanders vanzelf van hun gebrek zouden worden genezen. Pas in 1952 gaf hij die hoop op, toen namelijk gebleken was dat ondanks alle wijze lessen uit de jongste jaren de Nederlandse politiek opnieuw naar de musket zou grijpen om het in Nieuw-Guinea nog eens over te doen.(13) Dat beeld werd wetenschappelijk bevestigd in een studie (1982) van L.G.M.Jaquet over Stickers' Indonesisch beleid en in de dissertatie (1988) van Marnix Westers over "Mr D.U.Stikker en de na-oorlogse reconstructie van het liberalisme in Nederland". De laatste auteur prees aan het slot van zijn boek zijn hoofdpersoon als een internationaal staatsman en als een belangrijk vernieuwer in de geschiedenis van het Nederlandse liberalisme.(14)

Intussen zijn er nuances aangebracht in de voorstelling van de professional en internationalist Stikker. In de geschiedschrijving over de dekolonisatie parlementaire historici als P.F.Maas en J.W.L.Brouwer vastgesteld, dat Stikker in zijn beleid aanvankelijk veel meer een havik is geweest dan hij achteraf zichzelf en anderen heeft doen geloven.(15) Veel later is er ook aandacht gevraagd voor de Europese politiek van Stikker, zo sterk heeft het thema van de dekolonisatie het journalistieke en historische debat in de jaren zestig en zeventig gedomineerd. Inmiddels is wel duidelijk geworden, dat er ook sprake was van een wederzijdse beïnvloeding van Indonesische en Europese politiek. De politicologen Wiebes en Zeeman hebben Stickers' vertragingstactiek met betrekking tot zijn ondertekening van het NAVO-verdrag - expressie van diplomatiek ongenoegen over de Amerikaanse druk op het Nederlandse dekolonisatiebeleid - op haar feitelijke betekenis geanalyseerd.(16) Kersten heeft vastgesteld, dat Stikker in het najaar van 1948 op zoek was

naar een coalitie met het koloniale Frankrijk om de druk van de Verenigde Staten ook in de Veiligheidsraad te weerstaan en dat hij zich gedwongen zag tot grotere concessies aan het toenmalige vuur van Europees federalisme in Parijs dan hem als pragmaticus persoonlijk lief was. (17)

Stikker was in de twintigste eeuw de eerste zakenman en de eerste partijpoliticus, die minister van Buitenlandse Zaken werd. Als bewindsman was hij verantwoordelijk voor drie cruciale keuzes; cruciaal omdat ze de internationale betrekkingen van Nederland de volgende halve eeuw zouden bepalen: de dekolonisatie van Indonesië, de toetreding van Nederland tot het Noord-Atlantisch Bondgenootschap en de opbouw van een economische integratie in West-Europa. In het departement gaf hij leiding aan een generatie van jonge ambtenaren, die in de naoorlogse activering van de buitenlandse politiek haar kans zag en nam tot een creatieve diplomatie. In de rij van ministers in de twintigste eeuw staat Dirk Uipko Stikker in het centrum en dat niet alleen uit een oogpunt van chronologie.

Noten

1. D.U. Stikker, Memoires. Herinneringen uit de lange jaren waarin ik betrokken was bij de voortdurende wereldcrisis, Rotterdam en 's-Gravenhage: Nijgh & Van Ditmar, 1966, p. IV.

2. M.F.Westers, Mr.D.U.Stikker en de na-oorlogse reconstructie van het liberalisme in Nederland, Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1988, p. 18.

3. Westers, Mr. D.U. Stikker en de na-oorlogse reconstructie, p. 19.

4. Stikker, Memoires, p. 7.

5. Stikker, Memoires, p. 7.

6. Westers, Mr. D.U. Stikker en de na-oorlogse reconstructie, p. 251.
7. J.W.L.Brouwer, Divergences d'intérêts et mauvaises humeurs. La France et les pays du Benelux devant la construction européenne, 1942-1950 (dissertatie RU Leiden, 1997), stelling 7.
8. P.F.Maas en J.M.M.J.Clerx (red.), Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945. Deel III: Het kabinet-Drees-Van Schaik (1948-1951). Band C: Koude Oorlog, dekolonisatie en integratie, Nijmegen: Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, 1996, p. 205.
9. Maas en Clerx (red.), Het kabinet-Drees-Van Schaik (1948-1951), p. 205.
10. L.G.M.Jaquet, Minister Stikker en de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië. Nederland op de tweesprong tussen Azië en het Westen. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1982, p. 36.
11. Stikker, Memoires, p. 3.
12. H.N.Boon, 'Dirk Uipko Stikker', in: J.Charité (red.) Biografisch Woordenboek van Nederland Deel 2, Amsterdam: Elsevier 1985, pp. 536-539.
13. H.J.A.Hofland, Tegels lichten of ware verhalen over de autoriteiten in het land van de voldongen feiten, Amsterdam: Contact, 1972, p. 38.
14. Westers, Mr. D.U. Stikker en de na-oorlogse reconstructie, p. 259.
15. Maas en Clerx (red.), Het kabinet-Drees-Van Schaik (1948-

1951, p. 780.

16. C. Wiebes & B. Zeeman, Belgium, the Netherlands and Alliances, 1940-1949, (dissertatie RU Leiden, 1993), pp. 436-437.

17. A. Kersten; 'Oorsprong en inzet van de Nederlandse Europese integratiepolitiek' in: E.S.A.Bloemen (red.), Het Benelux-effect. België, Nederland en Luxemburg en de Europese integratie, 1945-1957, Amsterdam: NEHA 1992, blz. 1-12.